

ján, ItK, 1997, 235–246). Nem esik bele a tanulmányok által feldolgozott korszakba s terjedelmi korlátok miatt sem fért a kötetbe a hungarus németek helyzetének, a nyelvhez való viszonyuk alakulásának, változásának vizsgálata vagy a német irodalmi hatás bemutatása egy költői pá-

lyán belül. A „hiányok” már egy új könyv lehetséges szerkezetét vázolják fel. Jelen munka így is teljes. Nagy kár, hogy ez a nagyon összefogott kötet – tárgyi mivoltában – az első olvasás után lapokra esik szét.

Hilóczki Ágnes

ARANY JÁNOS: TANULMÁNYOK ÉS KRITIKÁK

Válogatta, szerkesztette, az utószót írta S. Varga Pál, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 1998 (Csokonai Könyvtár: Források, 4).

Bárki, aki alaposabban meg akarja ismerni Arany János prózai életművét, örömmel üdvözölheti ezt a 600 lapos könyvet. Nemcsak a kritikai kiadás idevágó köteteit lehetetlen ma beszerezni, de a különféle válogatások is a lehető legritkább darabjai az antikváriumoknak. S. Varga Pál célja, „hogy Arany irodalomszemléletét, kritikusi világnézetét, módszerét minél inkább követhetővé tegye” (518). A kiadói szempontok azonban korlátozták a terjedelmet, több – egyébként fontos – kritikáról le kellett miattuk mondanunk, így Szász Károly *Trencsényi CsákJának*, *Malvina költeményeinek* recenziójáról. Ám ezek kihagyása elegendő helyet hagyott két idegenből fordított, világirodalmi tárgyú cikk közlésére: *A hindu dráma; Armand de Pontmartin: A francia költészet 1861-ben*.

Csak félig vagyok elégedett ezzel a cserével; Pontmartin írása költőnk számára valóban lényeges problémákat tárgyalt, például a népiesség vagy Baudelaire esetében; Kálidásza szanszkrit nyelvű, 4–5. században írott munkájáról viszont aligha állítható ugyanez. Sok minden kerülhetett volna még ebbe az edícióba, ha csupán néhány ívvel is növelhető a lapszám. Min-

denekelőtt az *Irodalmi hitvallásunkra* gondolok, amelyről joggal hangoztatta Németh G. Béla: „Ez Arany egyik legtöbb problémát koncentráló elvi cikke.” És tegyük hozzá: egyszersmind második folyóiratának, a Koszorúnak programadása. Benne éppúgy megtalálható az eszményítés meg a népiesség korszerű megoldásának boncolgatása, mint az irodalomszociológust is érdeklő kérdésfelvetés: mi az üdvösebb, hivatalt, „másodállást” vállalni vagy egyedül a tollunk után élni? Megél-e egyáltalán, s ha igen, milyen színvonal-süllyedés árán a kor szabadúszója?

Arany egész pályája alatt két regénykritikát készített, az egyiket a *Szegény gazdagokról* (nála névelős a cím), a másikat Vas Gereben munkájáról (*A pörös atyafiak*). A Jókait tárgyaló megjelent itt, a másikat, amely egy alapvető prózapoétikai szempontot is megfogalmaz, nélkülözzük. Joggal jelentette ki róla levelezésük során 1861-ben Gyulai Pál: „Ez, barátom, a legjobb regénybírálat, amelyet nálunk valaha olvastam.”

A jegyzetelésben megmutakozó lelkiismeretességet és tárgyi tudást dicséret illeti. S. Varga Pál itt is igazolja azt a tételt, hogy a Nagykőrösön elkészült *A ma-*

gyar irodalom története rövid kivonatban Arany számos későbbi dolgozatának és bírálatának alapja. Erről tanúskodik a rá való hivatkozások bősége. „Egy népszerű magyarázatos kiadásban” (520) természetesen nehéz megtalálni a kellő mértéket a kommentálás terén. De ha az efféle gyűjtemény elsősorban bölcsészhallgatók, magyar szakos tanárok, könyvtárosok használatára van szánva, akkor elmaradhattak volna belőle az adatok költészetünk másodvonalának olyan jeleire vonatkozóan, mint az 525–527. lapon szereplők (Ányos Pál, Amadé László, P. Horváth Ádám). A fentiek értelmében fölöslegeseek a görög, latin stb. szavak, kifejezések után álló rövidítések (gör., lat.) is. Az persze látható, hogy másodjára a Források sorozat egészét érintő technikai előírásról van szó, nem pusztán az adott 4. kötetről. Az Arany-művek közzétételének megjelölésében mindössze egyetlen hibát (sajtóhibát) találtam: verstani cikke, a *Valami az aszszonáncról* részlegesen és először 1850-ben látott napvilágot, nem pedig 1854-ben (575).

A kísérő tanulmány (*A nemzeti költészet programja*, 507–517) voltaképpen annak részletes kifejtése, mit értett klasszikusunk az irodalom nemzeti jellegén. Hogyan látta annak gyökerét az anyanyelvben, a monodókákban, a táncritmusban? Majd továbbmenve, a nyelv szelleméből miként

vezette le a szóbelileg hagyományozott szövegek (pl. mondák) szerkezetét, kompozícióját? Nem követem tovább az értekezés gondolatmenetét, hanem kiemelem S. Varga Pál törekvését arra, hogy a herderi fogantatású tételeket legfontosabb pontjaikon szembesítse a korszerű antropológia, a lélektan, az irodalomtudomány megállapításaival. Így amikor Arany a kisgyermeket körülvevő beszédritmus utánzásra serkentő hatásáról ír, a tanulmány rögtön hozzákapcsolja ehhez „a korai szocializáció elementáris erejű” voltáról megfogalmazott felismerést. Elgondolkozott az értekezés utolsó bekezdése: vajon miként oldhatta fel a költő azt az ellentmondást, hogy a *Szigeti veszedelem*, a *Bánk bán*, *Az ember tragédiája* – ezek a tőle is oly nagyra becsült alkotások – „nem vagy nem elsősorban a magyar népköltészeti hagyományból fejlődve” születtek meg (515)?

Jelen bírálat szerzőjében fölmerül az ellentmondás, amely Arany János kritikái és azok tárgyai között fennáll. „Kincsesház” a munkássága így is, ám még inkább azzá lehetett volna, ha idejét-erejét nem kell gyakran a Bulcsú Károlyok, Szász Gerőök értékelésére és tanítgatására fordítania. Ő azonban olyan időszakban szerkesztette kritikái szemléit, amely inkább a széppróza, mint a líra emelkedésének kedvezett.

Nagy Miklós

KEMÉNY ZSIGMOND: KISREGÉNYEK ÉS ELBESZÉLÉSEK

A szöveget gondozta, az utószót és a jegyzeteket írta Bényei Péter, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 1997, 314 l. (Csokonai Könyvtár: Források – Régi Kortársaink, 2).

Bényei Péter gondozásában Kemény Zsigmond hat kisebb terjedelmű szépprózája jelent meg a sorozatban (*A szív örvé-*

nyei, *Két boldog*, *Alhikmet*, *Poharazás alatt*, *Szerelem és hiúság*, *A szerelem élete*). Korábbi textológiai munkálatok, kéz-